

Др Добросав Никодиновић
РАШКА ОБЛАСТ
I

Одговорни уредник
др Добросав Николиновић

На насловној страни
Биста Стефана Немање (рад вајара Николе Коље Милуновића)
за Споменик у Новом Пазару
у улици Стевана Немање број 2, испред зграде општинске управе.

Др Добросав Никодиновић

РАШКА ОБЛАСТ I

Удружење грађана РАС, Нови Пазар
ПРОМЕТЕЈ, Нови Сад

Садржај

I Предговор	7
1. Суочавање са сопственим заблудама ..	7
2. Уводна разматрања	10
II Општи део	17
1. Порекло Срба у Рашкој области	17
2. Порекло муслимана Рашке области	30
2.1 Преверавање	45
3. Историјска и културна баштина средњевековне Србије и Рашке области	
– Немањићка баштина	48
3.1 Држава	48
3.1.2 Владари Србија пре Немањића	49
3.1.3 Немањићка Србија	57
3.2 Развој језика српскога народа, српски језик	59
3.2.1 Српски језик у XII веку	59
3.2.2 Српски језик у време Немањићке државе	65
3.2.3 Српски језик после Немањићке државе	72
3.3 Српска православна црква	77
3.3.1 Српски архиепископи и патријарси	85
а) Архиепископи	86
б) Патријарси	87
3.4 Материјална баштина средњевековне Србије и Рашке области	99
3.4.1 Градови и дворци у средњевековној Србији	99
3.4.1.1 Градови	99
3.4.1.2 Дворци	108
3.4.1.3 Познати градова и дворци	112
3.4.2 Средњевековна материјална баштина Општине Нови Пазар	123
3.4.2.1 Манастири и манастиришта	123
3.4.2.2 Цркве и црквишта	132
3.4.2.3 Градови, градине и утврђења	159
3.4.2.4 Средњевековна гробља, тумули	167
3.4.2.5 Остаци насеља, селишта	193
3.4.2.6 Стара села, села без становника	207
3.4.2.7 Рударење, терме, новац, накит, гробнице, алат, записи, џамије, нехришћанска гробља, фосили и друго	208
3.4.3 Средњевековна материјална баштина Општине Тутин	213
3.4.3.1 Манастири и манастиришта	214
3.4.3.2 Цркве и црквишта	215
3.4.3.3 Гробља	222
3.4.3.4 Остаци насеља и селишта	243
3.4.3.5 Градине, утврђења	250
3.4.3.6 Рударење, алат, праисто- ријска станишта	253
3.4.4 Средњевековна материјална баштина Општине Сјеница	255
3.4.4.1 Манастири и манастиришта	255
3.4.4.2 Цркве и црквишта	256
3.4.4.3 Џамије	266
3.4.4.4 Гробља	266
3.4.4.5 Насеља, угашена села, бунари, мостови	286
3.4.4.6 Градине, утврђења, пећине	295
3.4.4.7 Рударење, термалне воде, путеви	303

4. Српска национална свест и српски национални идентитет	304	11.2.1 Напад на Буђево 31. децембра 1942.....	382
5. Остаци турске окупације Србије у Рашкој области	317	11.2.2 Напад на Буђево 2. маја 1943. са циљем да се Буђево уништи	386
6. Сеобе становништва Старе Србије ..	326	11.2.3 Споменик ратницима Првог светског рата и жртвама фашистичког терора Другог светског рата из Буђева и Биоца	393
7. Време Прве Србије – коначно ослобођење Рашке области од турске окупације	343	12. Ослобођење Рашке области од немачке окупације	400
7.1 Прокламација Црногорцима уочи Балканског рата	344	13. Смртност у Дежевској долини за време Првог и Другог светског рата	407
7.2 Наредба 10 команданта Ибарске војске за 10 (23) октобар 1912. године	347	14. Комитетска власт	458
8. Први светски рат у Рашкој области ..	354	15. Време распада СФРЈ.....	467
9. Мошти Стефана Првовенчаног сведок тешке српске историје	356	16. Сепаратистичке активности муслиманских националиста Рашке области и њихових ментора	470
10. Време Краљевине СХС	358	17. Списак прогнаних српских интелектуалаца Тутина XX века ...	483
11. Други светски рат у Рашкој области	362		
11.1 Од Косова до Јадовна – путни записи	362		
11.2 Геноцид над Србима села Буђева на Пештери у Другом светском рату	377		

I ПРЕДГОВОР

1. Суочавање са сопственим заблудама

Поштовани читаоци,

Пред Вама је књига аутора коме писање није професија. Аутор је цео свој живот провео радећи као доктор. Писац је рођен у Старој Рашкој области, недалеко од Раса, где је Стефан Немања основао и стабилизовао прву српску државу и где је изградио и прву српску престоницу.

Добросав Никодиновић рођен је у једној племенитој патријархалној породици, а његови родитељи и дедови, по угледу на наше свете претке, испунили су му душу светосављем. Отишао је на школовање и напустио своје огњиште, али није заборавио своје родно место. По завршетку Медицинског факултета вратио се своме огњишту јер је сматрао да је најпотребнији своме роду и ближњем свом. Свој живот и рад поклонио је свом Расу, који је сматрао и сматра највећом српском светињом, колевком српске државе и историје. Живот му је био испуњен великом борбом за очување свог краја. Истрајна и од многих несхваћена борба да се немањићкој престоници врати значај који јој припада у српској историји и садашњости сведочи да је доктор Никодиновић велики борац и велики мученик: мученик без помоћи било са чије стране, како државне, тако и црквене, и укупне српске елите.

После Другог светског рата српски политичари постајали су љигави и без српског поноса. Жртвовали су српски идентитет и понос само да би сачува-

ли своје фотеље. То је постало посебно видљиво и очигледно после петоктобарског преврата 2000. године. На површину је испливао сав политички шљам, почело је да се губи све што је било људско. Српски политичари, најжалост, постали су вазали српским непријатељима. Све што је српско нашло се на удару.

После распада Југославије наша елита изабрала је Сретење 1804. за Дан државности. Карађорђе је неоспорно био велики јунак и велики Србин, и да га Милош није погубио, српска историја би кренула у другом смеру, а српска реалност би данас била другачија.

Како рече наш писац, Стефан Немања је оснивач прве и праве српске државе. Стефан и син му Растко успели су да од Византије добију црквену самосталност за Српску православну цркву и засновали су светосавље, које нас је одржало у току дугог турског ропства. За време турског ропства, светосавље је било кичма верског и националног идентитета, духовна снага и темељ српске душе, који је помогао да се преживи страна окупација, и све док ове духовне и историјске истине не признамо као највећу светињу, нећемо имати напретка и среће. Ако наша генерација не успе да оствари овај високи идеал и циљ, оставићемо аманет нашим потомцима да то они учине и да осветлају образ српству. Стефан Немања и његов син Растко – Свети Сава – родоначелници су српске државе и цркве, они су у српској држави

ствари поставили на право место, успоставili су систем вредности и етику из које су уследили велики државни и културни успеси и јуначки подвизи српског народа кроз историју, који су задивили свет.

Обраћали смо се нашој Цркви да у Новом Пазару направимо Владичански двор, али нисмо наишли на разумевање. Не знам зашто је наша иницијатива остала без правог одговора, али је то тужно. Међутим, исто тако сам сигуран да је Свети Сава сазнао за нашу племенити намеру и да ће помоћи нашим потомцима да је остваре. Напорно радећи и проучавајући историју овог краја, писац је дошао до болног сазнања за Стару Рашку област. А читаоци ће, надам се, бити задовољни што се бар у овом смутном времену нашао неко да каже јасно истину нашим потомцима. Поносан сам на његово дело и његово писање, у које је аутор уградио све што је могао – не жалећи ни труд, ни себе. Хвала му што је изабрао мене да кажем нешто о овом значајном издавачком подухвату, па зато водим рачуна о свакој својој речи како не бих умањио вредност књиге и његовог великог дела. Иначе, имам другачији речник о садашњим политичарима. Надам се да ће читалац разумети не само историјске чињенице из ове књиге, него да ће схватити писца и његов бол у души. Сигуран сам да ће наши потомци из ове књиге извучити закључке како треба волети своју отаџбину и своје православље – светосавље. Аутор ове књиге се потрудио и направио бисту Стефану Немањи са намером да је постави у данашњем Новом Пазару, али, нажалост, не дадоше му Шиптари Љајић, Зукорлић и Угљанин, који нажалост са српским политичарима, боље речено вазалима, имају прљаве политичке рачуне, на огромну штету српског народа. Рече славни Његош: „Вријеме је

мајсторско решето прочистиће оно ове ствари”. Ова књига ће бити истовремено и сведок мучења српског народа, као и завета да се Стара Рашка обнови и да се Срби врате на своја огњишта и рад. Ситуација у Рашкој област је специфична. Прошло је преко сто година откако су Турци протерани са тог подручја, а и даље појединци ову српску област називају Санџаком, не само муслимани, већ, нажалост, и Срби, поготово политичари. Косово је сведок да ми Срби све што радимо – не урадио до краја како треба. Остављамо за собом неке репове који нам се обијају о главу целог живота. Срби, поготово политичари, када дођу на неки положај, понашају се као да су покупили сву памет целог света. Још да буде зло веће, не питају брата за савет, већ српског непријатеља. Питам се често да ли ћемо једног дана схватити ону народну – паметни питају, а глупи испитују мрачне тунеле.

У прошлости, а и данас, оптерећени смо чињеницом да у Србији има и других народа и националних мањина, као и да због тога морамо стално неке уступке да чинимо неке. То је погрешно тумачење. По уставу, „Република Србија је држава српског народа и свих грађана који у њој живе, заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама...”. Сви грађани и држављани Србије имају иста права, то је јасно у Уставу речено. Међутим, ми Срби, из неке сентименталности глупе, супротно и међународном јавном праву и својим националним интересима, правимо и чинимо уступке неким националним мањинама и етничким групама да би они тежили и теже за самосталношћу и издвајањем из Србије, што се десило и са Косовом и Метохијом. Тако смо себи направили проблем без потребе.

Са Старом Рашком је турска власт смишљено радила – потурчавала Србе у овом историјском средишту немањих Србије и пребацивала их у Албанију, а Албанце насељавала у Старој Рашкој. Ми то све знамо – али ћутимо. Не може тако даље да се ради, треба томе стати на пут, једном заувек. Програм Старе Рашке мора да буде брига Владе Србије, Српске православне цркве, Српске академије наука и свих патриотских друштава – удружења, као и појединаца. То је једини начин и пут до правог решења и стабилности. Испуњење оваквог програма једино је могуће када у свим поменутих националних установама домаћини заузму радна места. Онда је лако правити и спроводити планове.

Морамо бити захвални доктору Добросаву Никодиновићу на његовој несебичној огромној љубави према свом роду, према Србији, а нарочито према Старој Рашкој области. Одвојио је огромно време за истраживање и рад на овом капиталном делу, себе је цело посветио овој теми, и само истину коју носи у својој души ставио је у ову

књигу, на којој ће му наши потомци бити захвални. Друштво српских домаћина преузима бригу око штампања ове књиге и у свој програм уводи план за решавање проблема Старе Рашке. Друштво српских домаћина ће учинити све од се бе дасе у свим горепоменутих националних установама, не само по питању Рашке области већ и целе Србије, поставити све на домаћински начин, како би сви грађани наше земље били поносни на заједнички живот и рад у племенитој и лепој Србији. Сви прави верници нека спроводе своје обичаје како су им преци радили. Ако православац верује у једног Бога, и моли му се, и сматра га својим Свевишњим, а такође човек муслиманске вере има исто мишљење и веровање, онда су они браћа. Али је наопако да многи користе веру за политичке и личне интересе, као Муамер Зукорлић. Тада долази до зла које Богу није мило, већ ђаволу.

Хвала брате, докторе Никодиновићу, на великом делу и достојном казивању истине. Истина је вечна, а све друго пролазно.

Нићифор Анчић
Јоханесбург

2. Уводна разматрања

Без познавања прошлости не може се разумети савременост, нити предвидети будућност. Историја је као дуга река која носи талог, успут га оставља, мења ток, еродира своје обале и тако моделира будућност свога тока, а историја моделира будућност народа коме припада. Ко хоће да један народ нестане, треба да му избрише његову историју, историјско памћење тога народа и изгладњавањем да му угрози нагон за самоодржање. То је безброј пута покушано са српским народом, а данас је та намера и очигледна и веома снажна. Изгладнели су нас, угрозили нам нагон за самоодржање, избрисали нам историјско памћење и нуде нам кору хлеба, ЕУ, коју халапљиво прихватамо. Већ увелико радимо сами против себе у корист својих непријатеља, и изгубили смо добар део свога народа и свога идентитета.

Судбину српског народа су определили балканска позиција и православље. Српски народ се налази у сендвичу између ислама и католичанства. Ислам га потискује са југа, а католичанско море га чека на северу. И Србија се угиба под притиском ислама, повлачи на север, испразнила се Стара Србија – Косово и Метохија, скопско-тетовска област, Рашка област скоро је празна, ембрион српске државе, српскога народа и рашанске цивилизације, одлази на Север и Запад и топи се у католичком мору. Нема српског повратка на југ, југ осваја и запоседа ислам, српски народ је на путу без повратка. Српске вође су утониле у баналне виталне проблеме српскога народа, у сујету, властољубље им замагљује свест, не виде куд историјска река носи српски народ.

Ето, то је и судбина и Рашке области, моделирана најтежом последицом турске окупације, поделом Срба на православне и исламизирани Србе.

Необично много догађаја се збило са циљем да Срби опстану у Рашкој области, а Србија је стара држава. Време тече, догађаји се нагомилавају, потискују једни друге, претходни се заборављају. А догађаји су значајни не само за савременике, него и за будуће генерације. Нажалост очекујемо да ће се и наредне генерације Срба борити за опстанак, не само Рашке области.

Наша генерација и пређашње генерације, су уложиле велики труд да српски народ опстане на простору Рашке области. Тај труд мора да остане за наук следећим генерацијама како би лакше опстале и да не би понављале наше грешке. О томе треба оставити сведочанства, писана наравно. О протеклим временима до сада је мало забележено а много се заборавило, нове генерације немају из чега да се информишу и све изгледа као да се ништа није ни догодило, прошлим временима лако манипулишу српски непријатељи. Ми очекујемо тешка времена за српски народ у целини, а поготову у срединама као што је Рашка област, а Косово је на умору. Потребно је много снаге, знања, вештине, мудрости, осећања за перспективу будућности, способност предвиђања догађаја и изналажења и начина и средстава да се опстане на простору предака и осигура перспектива српском народу на простору који је првенствено његов по свим историјским чињеницама. Наравно, нису сви Срби само православни Срби, већ су Срби и исламизирани Срби и покатоличени Срби.

Ова књига има сврху и циљ: да се не забораве догађаји да би лакше живеле будуће генерације, првенствено српске. Наша је неостварена жеља да овакве борбе, или боље рећи ирационалног трошења енергије, не буде убудуће. Нажалост, та жеља се не остварује. Наша борба није борба из обести, већ из нужде. Ми смо натерани на то. Ми се не боримо против било кога, већ бранимо себе и будућност српских генерација на простору Рашке области. И не желимо да било кога угрозимо ако на то нисмо принуђени. Ми тако схватамо своје поступке, у ту сврху, а други то нису схватили, или им то схватање није ишло у прилог. Зато, те наше поступке да опстанемо и останемо на огњиштим својих предака, су волели да осуде или су их називали разним непожељним именима: национализмом, екстремизмом. Ми смо једноставно схватили да имамо право на живот, слободу, на благодати свих животних аспеката као и сви други људи. Не признајемо већа права онима који су јачи, бројнији, или имају више пара, да не кажем богатији, јер богатство је много шири појам од поседовања новца и има племенитији карактер од поседовања новца.

Ми се не осећамо кривим што можда Срби муслимани имају осећање кривице због своје верске конверзије и свим средствима хоће своју кривицу да сперу пребацујући је другима, односно нама Србима православцима. Ми нисмо криви што се муслимани Србије због малобројности осећају несигурним, па се обезбеђују на начин којим чине штету и Србима и муслиманима, експанзијом по свим параметрима: просторним, демографским, економским, социопатолошким, непоштовањем ни људских, ни друштвених норми, ни закона државе у којој живе и која је и њихова, јер ни ми ни муслимани Србије немамо друге државе изузев Србију. Па то

је и њихова држава, у њој су се родиле, живеле, стварале, радовале се и туговале многе генерација муслимана као и православних Срба. Свака стопа Рашке области је наша лична или наших предака успомена, сви смо је стварали и за себе и за генерације које долазе уз пуно поштовање дела својих предака. А они, исламизирани Срби, стално траже нешто друго, или Турску, или Босну, или чак Немачку и сваког другог својатају и приклањају му се само ако је непријатељ православних Срба. А ови сви их манипулишу и на крају су жртва манипуланата. То је њихова, исламизираних Срба, фатална грешка, која нажалост нема краја, коју исламизирани Срби понављају у недоглед.

Бројни су и непобитни историјски документи који доказују да су и они српског порекла а исламске вере. О томе су писали или пишу баш муслимани који су у својим писаним делима доказали да су на овом простору пре исламизације Срба живели само неисламизирани Срби и да су данашњи муслимани Србије потомци тих исламизираних Срба. Додуше има муслимана Србије који нису српскога порекла, али врло ретко. Разлика између исламизираних Срба и нас Срба који смо православци, али углавном безверници, је само у вери и неким обичајима. Али док за нас Србе вера није најважнија у нашем животу, за исламизираних Србе је вера основа живота, идеологија и филозофија и образац живота. Мисле ако остану без исламске вере да нису ништа. Зар не говоримо истим језиком, српским језиком. Све оно што може да замени нешто друго је мање вредно од оног што се не може ничим заменити. Вера се може заменити другом вером, стално се стварју нове вере. Због тога није толико важна, јер живот је стална промена. Ми мислимо да се нација одређује једном за сва времена: ко је

био Србин, или Турчин, или нека druga nacija, то остаје на вјеке вјекова. Премећи се ти у шта год хоћеш друго, али оно што су твоји протопреси то си и ти. Није важна вера, није важна капа, није важна богомоља, важна је генетика. Један руски научник је испитивао генетику европских и азијских народа и утврдио да су многи народи генетски истоветни, многи други веома слични, зависно од генетског укрштања током историје. Узрок наше међусобне борбе је само зато што нисмо исте вере. Они који су променили веру су несигурни, постиђени, не воле сведоке своје „срамоте”, Србе православце, и свим средствима се труде да им православни Срби не буду у близин и својим присуством подсећају на конвертитство својих предака А ми им кажемо: нисте ви, садашњи муслимани, криви за оно што су учинили ваши преци. Нису чак ни ваши преци криви што су променили веру; у питању је био њихов опстанак, било је питање живота или смрти. Они су изабрали живот, примили ислам и опстали су, али су се одрекли православља и српства и српске нације, јер су то други захтевали од њих. Али сачували су српски језик и српски народ им за то одаје признање. Свак је крив само за себе, свака генерација има своју кривицу и одговорност за своје поступке. Зашто би ви били криви кад нисте ничим допринели тој кривици и нисте ни били у прилици да ту кривицу почините или спречите. Ви сте једноставно невини, недужни за оно што су учинили ваши преци. Ваша кривица је у томе што не признате своје српско порекло и што потрошисте животе генерација доказујући да су за ваше претке који су се исламизирали криви неисламизирани Срби. Па то је апсурд, то је лудило, ваше лудило, а наша штета, јер ми стално имамо штету од те болести. Ми гледамо своја посла и запажамо

вас само онолико колико нам сметате уплитањем вашим марифетлудцима да нам направите штету. Е онда ми с правом не дамо да нам наносите штету. У томе је наш национализам. И ви и ми силну енергију потрошисмо на тај апсурд, уместо да трошимо своје енергије и своје животе, на лепоту, на стварање, на просперитет, на науку, на уметност, на упознавање света и људи, на богаћење цивилизације. Бог је рекао да су сви људи једнаки. Медицина је ту божју изреку потврдила једноставном чињеницом што је доказала да сви људски организми функционишу по истом принципу и сви народи се од истих болести лече на исти начин. И зато постоји само једна медицинска наука за људе свих вера, свих нација, свих раса, свих боја, свих идеологија, једноставно једна иста медицинска наука за све људе. Поред осталог и у томе је величина медицинске науке. Медицинска наука ником не наноси зло. Све остало, бар у досадашњој историји човечанства, може имати зло по човека, али медицина никада. Нажалост религија је много пута изазвала светске катастрофе. И данас постоји могућност да се те катастрофе понове. Такође и разне друге идеологије су изазивале светске људске трагедије и катастрофе, као што су неуспели светски пореци. Па и наша борба је изнуђена религијом и суштина наше борбе је религијска. Да смо исте вере не би било ни те борбе, као што је нема у Шумадији. Тамо су неке друге борбе, али не овакве. Тамо гледају појединци да нашkode појединцу, а овде сваки појединац настоји да нанесе штету свима који нису његове вероисповести. То се не односи на нас. Оно што ми чинимо против вас је као кад се браните од досадне муве. Ми гледамо своја посла, а ви нам не дате мира, стално се нешто пенетрирате, полако гуркате и потискујете нас док вам се не супротстави-

мо. Ето, такав је ваш национализам: ви хоћете да сте сами на простору који је српски, односно и наш и ваш. Ви хоћете да овај простор буде само ваш, али је првенствено наш, још од Немањића, па и пре њих. Ми вама не бранимо да ви ту живите, па чак и хоћемо да живимо заједно као сви нормални и добри људи, али вам не дозвољавамо да нас истиснете. Ви сте у прошлости то радили свим средствима. Тиме сте код нас зарадили само презир, неповерење, али не мржњу. Ми вас не ценимо, не зато што то тако желимо, него због ваших грешака које стално понављате. Често себи постављамо питања шта би било да једног дана променимо улоге: ви да будете као ми, а ми да будемо као ви. Нама се чини да добро познајемо и себе и вас, а да ви нас не познајете добро, а вас, саме себе још мање познајете, јер мислите да сте у праву што сте против нас. То је ваша заблуда, нисте у праву Ви појма немате какви сте. Ви стално себе хвалите, ми се стално поносимо својом прошлешћу, јер су наши, а и ваши преци, оставили велика и трајна историјска дела. Ви те претке, не само наше, већ заједничке, не признајете. То вама смета. Али зар ми треба да заборавимо своју историју зато што се вама наша историја не свиђа! Па та историја је и ваша. Не почиње ваша историје доласком Турака на Балкан, већ од наше заједничке сеобе од Карпата до Балкана. Ко затвара очи пред истином он је у најмању руку глуп, а свакако заслужује лечење од психичког слепила. У медицини су познате болести поништавања стварности. Додуше то су безазлене условљене болести, али страшно сметају да опуштено живи онај ко је тако болестан. Ето нажалост толику узрочност има ваша борба и наше изнуђено супротстављање тој вашој болесној борби за ништа, да живите без православних Срба. Јер кад се тражи

разлог за шта се ви борите против нас уствари испада да се ви борите против нас због ничега.

Ето то би била суштина укупног проблема по нашем схватању.

Нимало нас неће наљутити евентуалност да се неко не сложи са нама. Уосталом ово се и не пише да се свима допадне, већ да дамо неко виђење и приказ чињеница које ће другима бити наук, да им отвори очи да виде оно што је пред њиховим очима онако како јесте да би паметније и срећније живели. Нажалост ми нисмо имали ту прилику, јер су наше прилике биле овакве како их овде приказујемо. Уосталом то је наш приказ. Ми ништа нећемо имати против ако неко има други приказ свога виђења и својих чињеница. Због тога ми нећемо мењати своју прошлост, а ово што је пред вама је управо наша и ваша прошлост.

Овај увод је морао бити мало дужи. Можда је требало још да буде опширнији да би биле све ствари јасније. Наша је девиза да се не може много рећи, цела истина, већ само део истине. Што се више каже, мање остане непознатог. Ми желимо да непознатог остане што мање. Очекујемо да ова књига буде обимна. Али наша је жеља да буде првенствено корисна и да свако ко је прочита буде богатији за неко сазнање, а макар читалац мислио да су то глупости. Много је важно да се зна шта су глупости, а шта су паметне ствари. Свака прошлост је помало глупа и шашава са аспекта следећих генерација. Ако ништа друго, онда због чињенице што свака генерација мисли за своју генерацију да је она најпаметнија од свих претходних генерација. То мишљење демантује чињеница што и данас нареди међусобно ратују. А морамо прихватити чињеницу да су темељи сваке савремене генерације на ономе што је њена прошлост, њена цивилизацијска

достигнућа, што су раније генерације створиле. Чак и глупости прошлих генерација су богатство за савремену генерацију, јер се и из глупости нешто научило. Сваки наук је корист за оног ко је науку усвојио. У томе је вредност прошлости. Зато се каже да је историја учитељица живота.

Књига ће бити конципирана тако да кратко обухвати све активности српског народа на простору Рашке области од Немањића до краја двадесетог века, не само нас Срба који живимо на простору Рашке области у ужем смислу, простору прве престонице српске државе Рашке, већ и на полимски простор Рашке области и простор Косова и Метохије. Хоћемо да буде обухваћено све што је имало везу за опстанак Срба на простору Рашке области, односно Старе Србије. Баш замашан задатак.

Књига ће бити писана без длаке на језику, с тиме што ћемо настојати да увек кажемо истину. Ако се деси да нисмо рекли истину, онда је то због тога што ми друге чињенице нисмо знали, или смо мислили да говоримо истину, а никако из зле намере. Неће нам бити важно да се књига свима допадне, али верујемо да ће се многима књига сигурно допасти, као што смо сигурни да ће бити и оних који ће књигу дочекати на нож. Ако неко себе види у огледалу, па му се лик који види не свиђа, за то није криво огледало. Нека разлог свога незадовољства тражи на другом месту, првенствено у самом себи, а огледало је невино. У сваком случају књига је наша, а мишљење је ваше, тако да у крајњем случају испада да свака има своје, мада би било боље да је наша књига и ваша књига и да је наше мишљење и ваше мишљење, што би добро било да нема неспоразума. Да се и ми и ви слажемо међу собом. Тада би били богатији и ми и ви. Но ако то не буде ми нећемо бити разочарани.

Трудићемо се да књига буде документаристичка са нашим виђењем, мада има чињеница које додуше морају сачекати временску дистанцу. Ми јесмо ситни, али су се неке значајне ствари дешавале око нас и везане за нас. Ми бисмо лично волели када би имали прилику да прочитамо књигу о истој ствари коју је написала друга страна. Сигурни смо да нећемо имати такву прилику из простог разлога јер друга страна је мање храбра, а више грешна.

У сваком случају књига ће бити мали сведок о једном великом времену. Ми сматрамо да смо живели у великом времену, на размеђи времена, векова, јер су се дешавале велике ствари, а ми смо били сведоци тога времена и мало учесници тих догађаја. Распадале су се државе и стварале нове државе са великим жртвама на свим странама. Нестајале су једне идеологије, а настајале су друге идеологије, велики људи нестали нетрагом, а мали људи попели се на позорницу нових догађаја. У томе је и вредност ове књиге. Наравно ово није уметничко дело, већ публицистичко. Себи дајемо слободу да слободно причамо о стварима о којима причамо, па ако нам се омакне и нека сувишна није страшно. Нисмо ни ми ни ви енциклопедисти. Замислите неког ко прича ли прича о своме времену и помало показује документа о ономе што прича. Ето то би био тај начин на који се стварала ова књига, слика свога времена. Свесни смо ризика да читалац закључи да има и неважних ствари у књизи и глупости. Напротив, наше је мишљење да нема неважних ствари и да нема глупости, јер све има своју сврху. Све је то слика времена у коме смо сви ми живели и помало били актери. А што су времена била глупа за то је криво то време и наравно људи који су били промотери тих догађаја. А ми нисмо ти. Свака-

ко нису криве чињенице, јер чињенице никад нису криве.

У сваком случају нисмо имали намеру било кога да увредимо, већ само да кажемо истину, па макар се многима не свидела, јер истина је таква каква јесте, а не оно што ми желимо.

Питање колико да се каже. Па за читаоца би сигурно било корисно да се све каже. Питање је да ли сме све да се каже. Зна се да су се они који су све казали дуже памтили од оних који су се додворавали своје време или својим читаоцима, ако су их имали. Биће речено што је могуће више.

Управо свако нека да свој прилог према делу које је учинио. Ако неће и нема ту способност да своју истину саопшти другоме, онда ће то учинити неко други уместо њега. Сигурни смо да ће књига имати своју вредност. Многи су пропустили прилику да у животу учине неку корисну или значајну ствар само зато што су били кукавице. Управо тако су и живели. Имате пуно људи који се сматрају паметним, али је страшно разочаравајуће како ништа значајно нису учинили у своје животу, а могли су да учине. Недостајала им је храброст, несебичност и радиност. Тако на крају испадне да су скоро узалудно живели, потрошили су једну драгоценост на баналности. Драгоценост је живот људи који имају способности. Ако те способности нису биле употребљене, онда је такав живот био узалудан, сами себе су обезвредили. Таквих је много. А нажалост многи тога нису свесни. Али човек може да изненади, искаже се ваљаним кад се нико не нада. Дучић каже да треба ценити човека по ономе што је најзначајније учинио, а не по ономе што свакодневно чини неке добре ситнице, а кад наиђе одсудни тренутак он нас лошим изненади. То је потврдила омладина у катастрофалној поплави Обреновца 2014.

Сви су мислили да је савремена омладина без патриотског осећања, а она заблиста у Обреновцу. По ономе што ће бити речено читалац ће моћи да цени и писце и њихово време. Нека оцена буде каква буде, то нам није важно, јер ово се не пише ради високе оцене, већ ради користи оном ко буде читао. И ништа више.

Велика је дилема како распоредити материјал. Најједноставније је ићи редом како се шта дешавало. Али неке ствари су се дешавале у навратима, по етапама. Ако би писали по времену изгубио би се континуитет и целина. Ако се распореди тематски, постоји могућност да се неке ствари понављају, јер ниједна чињеница, догађај, није ишла сама, већ у контексту са низом других чинилаца и околности. Постоји могућност да се теме преливају једна у другу. Ова подела би одговарала читаоцу јер би могао да бира тему која га интересује, а да не губи време на оно што га не интересује. И тако ће бити, мада је то тежи начин, јер треба бирати материјал. Садржај би требало да буде што детаљнији.

Ипак постоје неке велике теме. Велика је тема исељавање Срба из Рашке области, велика је тема муслимански национализам, велика је тема локална и републичка власт, велика је тема непријатељи из таме и са стране, велика је тема стање српског духа, велика је тема стање српског јединства, велика је тема рашка баштина и рашка цивилизација, а у свему су учествовали појединци, па су и појединци велика тема, велика би била тема ако из свега излази неки користан закључак. Али мислим да у овом уводном делу има такав закључак. Он није речен крупним речима, али је речен кратким закључним реченицама, а има их више, јер је више аспеката за третман. Сва је суштина у човеку, а како год хоћете ипак смо

некако на две стране, а на једном месту, што је жалосна глупост. Та жалосна глупост је изродила ову књигу, а њен је циљ да свега што је лоше више не буде, а да настану лепши дани за обе стране, ако те две стране не могу да буду једно те исто. А јесу једно те исто.

Наша велика идеја и велика жеља је да сви Срби буду један народ, и Срби православци, и Срби муслимани, и Срби католици и да никада у будућем времену не буду једни против других, већ једни са другим у свим временима и свим околностима. То је природна жеља и сасвим могућа, остварива само ако се сви потрудимо да тако буде. Неки су то већ остварили врло успешно. Не само велики, храбри Кустурица.

То није алиби за оно што се сигурно неће допасти свима. Уосталом ми и не тражимо алиби за себе, већ покушавамо да отворимо перспективу у којој неће бити ничега од оног што некад није ваљало. Ако делимично то постигнемо, наш циљ је остварен. Ако идемо по оном да циљ оправдава средство, а

наша су средства чињенице, а циљ је ово што напред рекосмо.

Будућност може бити боља само ако се упозна прошлост, да се не би грешке понављале. Јер што је било не може се поправити, али се може поновити. Ми нећемо да се било шта понови из прошлости, а знамо да није било добро, односно имало је штетне последице. Према томе, није у праву нико коме се не буде свидело ово што је у књизи. Нека се љути на прошлост која некад није ваљала.

*

Кад прочитате ову књигу од корице до корице преплавиће вас истовремено осећање задовољства, поноса и туге и спонтано ћете закључити да би било велика штета да ова књига није написана.

Исто се тако осећао и аутор ове књиге кад је књигу завршио и са посебним поносом и радошћу што је, упркос страху да неће имати снаге да дело заврши. А завршио је.

Тврђава на Градини

II ОПШТИ ДЕО

1. Порекло Срба у Рашкој области

Веома је мало позната историја српског народа пре досељавања на Балкан, јер нема довољно писаних и археолошких докумената о том времену. Једини поуздан историјски документ је *De administrando imperio* од византијског цара Константина VII Порфирогенита. Поуздана археолошка истраживања је урадио археолог Ђорђе Јанковић. Археолошка истраживања су укупно оскудна из политичких разлога јер се настојало да се избрише историјско памћење Срба.

Срби су део словенске групе народа, Јужних Словена у коју спадају Хрвати, Словенци, Македонци, део Бугара.

Етимолошко значење речи Србин није поуздано, а према неким истраживањима било би саплеменик, сродник, савезник.

Пре досељавања на Балкан Словени су живели у степским пределима око Дњепра, Волге, источно од Карпата. Група Словена се одселила у Северну Европу око река Висле, Одре и Лаба (Елбе), Балтички Словени, а други део јужније у Чешку, Панонију, на левој обали Дунава, а затим дуж десне обале Дунава од ушћа у Црно Море, од Тракије до Славоније, римску провинцију Мезију Супериор, у централни део византијског Илирикума, централни део Балкана, простор који данас заузима Србија, а део римске Провинције Далмације која се простирала од Истре до Осоговских планина.

Балканско полуострво је Римљанима било привлачно за колонизацију због природних богатстава. Римљани су заузели Балканско полуострво, уста-

новили границу на Дунаву, населили значајне градове и основали нове (Сингидунум, Сирмијум, Виминацијум, Наисус, Улпиану), организовали префектуре, ковање новца. Ислужени војници су се трајно населили у Илирикум.

Балканско полуострво је било насељено и пре доласка Римљана и Словена.

Римљани су затекли староседелачке народе Аутаријате, Скордиске, Дарданце, Трибале, Мизе и друге против којих су ратовали. Ови народи су у сукобима са Римљанима и романизацијом скоро ишчезли. Антрополошка истраживања показују да је хомогеност у ранијем периоду била у корист староседелачког становништва, а временом хетерогеност је повећана али су палеобалканци били знатно бројнији од Римљана иако је колонизација Римљана на Балкан била континуирана од I до IV века н.е.

У V веку у току су Сеобе народа са истока у Европу. Хуни 441. прелазе десну обалу Дунава, заузимају Тракију, Мезију, пљачкају, заробљавају велике масе становништва и руше римске градове од Дунава до Ниша. Сеоско становништво је било бројније од градског и остало је у својим планинским стаништима. Смрћу Атиле 453. распада се племенски савез Хуна, Готи се повлаче у Италију, стање се стабилизује, Цар Јустинијан обнавља порушене градове и утврђења и гради и нове (Сингидуним, Сирмијум, Виминацију, Јустинијанополис и Јустинијана Секунда), а сеоско становништво мигрира у римске градове.

Хунске најезде су довеле до депопулације Илирикума у који надиру Словени крајем VI и почетком VII века за време Фоке и Ираклија, а посебно у току рата Византије са Персијом од 615–626. године, што је Словенима отворило слободан пут на Балкан. То време од 615–617 представља пад византијске моћи од Сардије, Сингидума до Солуна, а прво знатно исељавање градског становништва из северног и централног Илирикума.

Први талас насељавања Словена у Византију је био од 612. до 622. године, Словени су се населили и учврстили на балканске провинције од средњег тока Дунава и Тракије до Пелопонеза. Ираклије је победио Персију и окончао рат 628. године, али Византија је била опустошена и скоро празна.

Колонизација Срба у Византију је уследила са другим таласом продора Словена од 629–634. године. Византијски цар и писац Константин VII Порфирогенит* једини је оставио запис о досељавању Словена и Срба на Балканско полуострво у своме делу О управљању царством (*De administrando imperio*).

Од Ираклија Срби су добили дозволу да населе Далмацију од Драча до реке Цетине. Србија (централни део Мезије Супериор) је била саставни део провинције Далмације која се простирала од Лабина у Истри до граница Хомолских и Осоговских планина. Балканске провинције су Авари оставили опустошене и депопулазиване ратним жртвама, заробљавањем и бекством Ромеја на југ. (Ромеји или Романи су сви поданици, становници, Византије). Централни део Мезије Супериор, на коме делу се налази данашња Србија, у то време је био ненасељен, депопулализован. Градови су били напуштени, остале су само енклаве домаћег становништва у планинским пределима. То је

један од разлога спорог примања хришћанства код Срба. Српска топонимија напуштених и разрушених места је последица што су била пушта, без Ромеја, Срби су им дали словенска имена – Град, Градина, Градац, јер није било Ромеја од којих би сазнали како се зову. Најранији остаци српских грађевина у Илирику су из IX и X века, јер неколико векова ови предели су били пусти, а античко име заборављено. Нека античка имена топонима, хидронима су ушла у српски језик, нарочито на рубним крајевима, као што је Арса Раса, Рас, Наис Ниш, Улпијана Липљан, Миџор, Бучум, јер су на том појасу затечени заостали, неодсељени Ромеји, док су у остатку Србије, Травуније, Конавља, Захумља, Босне скоро потпуно нестали. Од Тимока, преко Осогова, Ниша, Шаре, Овчег Поља до Тетова језик становништва има говорну специфичност, стар бар хиљаду година, који дели источно-јужнословенску (бугарску, македонску) групу од западно-јужнословенске (српске) словенске групе становништва. Та језичка раселина између ове две словенске групе становништва говори да на том подручју од Тимока–Ниша–Шаре до Тетова. дуго живи несловенско становништво.

Несловенско становништво које је после досељавања Словена наставило да живи у планинским пределима бавећи се сточарством, каснијим силаском у равнице, жупе се бавило земљорадњом као и Срби и усвојило многе српске речи које се односе на земљорадњу.

Имена многих река на Балкану су пресловенска: Дунав (Данувиус), Пек (Пинкус), Тимок (Тимакус), Дрина (Дринус), Морава (Маргус), Пива, Тара, Ибар, Лаб, Млава, чија су имена Словенима била позната пре досељавања, као што су имена река у Пољској Морго (Маргус, Морава).

* Ево Порфирогенитовог излагања.

Провинција Далмација је била најславнија римска провинција, на простору од Драча на истоку до планина Истре на западу и до Дунава на северу. Главни град Далмације је био Салона који је изградио Диоклецијан. Сваке године Диоклецијан је слао хиљаду коњаника да чува границу на Дунаву. На левој обали Дунава су живели номади Авари који су се видели са десне обале. Византијски коњаници одлуче да виде какав то народ живи у Панонији. Затекли су само жене и децу, јер су мушкарци били у војном походу. Све заробе и одведу у Далмацију. Авари нису знали шта се десило са њиховим породицама. Следећа Римска смена страже на Дунаву је поступила исто као и претходна, прешла Дунав али затекла Аваре који су Римљане заробили и сазнали шта се десило са њиховим породицама и да се смена страже обавља сваке Велике Суботе. Обукли су римске униформе и у војном поретку дошли до Салоне, на превару ушли у град, блокирали све улазе и сво становништво побили. Видели су да је Далмација добра за живот и ту су се населили.

У то време Белохрвати су живели у прапостојбини иза Багибареје. Део њих се доселио у Далмацију у којој су затекли Аваре, ратовали су с њима, поразили их и потчнили их, а преживели су живели са Белохрватима. Хрвати су имали свога кнеза. Остали део Хрвата је остао у прапостојбини под Саксонцима, називају се Белохрватима, некрштени су и узајамно се жене са Мађарима (Турцима). Део Хрвата дошлих у Далмацију се одвојио и населио у Илирикум и Панонију, имају свога кнеза и путем посланика одржавају везе са осталим Хрватима у Далмацији. Хрвати Далмације су били подложни Францима који су их угњетавали, убијали им децу и бацали псима. Зато су заратили против Франака, победили их и завели своју власт, самоуправу, од Рима затражили крштење за време њиховог кнеза Пориноју. Подели су земљу на 11 жупанија, имају свога бана.

У X веку Хрватска и остале словенске земље су подељене на: Дукљу, у суседству драчких тврђава Љеш, Улцињ, Бар, протеже се до Декатера (Котора), а у планинском залеђу граничи се са Србијом. Од Котора почиње подручје Травуније, протеже се до Дубровника (Рагузе), а у залеђу граничи се са Србијом. Од Дубровника до Неретве протеже се кнежевина Захумље, а граничи се према мору Паганија, а у планинском залеђу граничи се са Хрватском на северу, а напред Србијом. Од Неретве почиње Паганија, проте-

же се до реке Зентинас (Цетине). Паганија има три жупаније, две су до мора, имају бродове, а трећа у залеђу живи од пољопривреде. Њихова су острва Брач, Хвар, Крк, Корчула и Мљет, са маслињацима и држе своја стада од којих живе. Од Цетине протеже се Хрватска поред мора до Лабина, прелази преко провинције Истре преко планина, а у пределу Цетине и Хлебана се граничи са Србијом. Србија се на југу граничи са Бугарском, а на северу са Хрватском.

Словени су запосели све земље око Далмације, а Византинци су обрађивали острва, али су их Пагани свакодневно нападали и заробљавали, па су напустили острва и прешли на копно, али су их Хрвати зауставили јер нису плаћали дажбине Хрватима, него војном заповеднику „оно што сада плаћају Словенима”. Византинци су се жалили цару Василију (867–886), који им је рекао да дажбине плаћају Словенима а да стратеги плаћају само симболично као знак подложности цару Византије. Од тада сви далматински градови су плаћали данак Словенима у номизматама и у вину и другим добрима: Рагуза је између Захумља и Травуније, има винограде у обема земљама и плаћа данак и Захумљу и Травунији.

Овај део српске историје је мало познат, само историчарима а не и широкој популацији, па је неопходно да се читаоци упознају ради своје образованости.

Део који се односи само на Србију је приказан овако.

Срби су потомци некрштених Срба, који се зову Бели, живе иза Мађарске на месту које се зове Бојка, граниче се са Франачком и некрштеном Хрватском, звана Бела. „Тамо су, дакле, ови Срби живели од почетка”.

Два брата су наследили Србију. Један је узео половину народа и пребегаво Ираклију цару Ромеја, Византинца, који га је примио и дао му да се насели у Солунској теми Сервији (Србици) која од тада носи тај назив. Срби на Ромејском значе робови, јер носе јевтину обућу а робови су цара Ромеја, потчињени су Византији. Исти ти Срби су после извесног времена одлучили да се врате у стару постојбину, и цар их је пустио. Када су прешли Дунав, покају се и поново траже од Ираклија другу земљу за насељавање. Пошто су земље Србија, Паганија, Зхумље, Травунија и Конавље припадали Византији, а Авари их опустошили и Ромеји побегли у Далмацију и Драч, Ираклије их насели у ове земље, потчини их себичи, доведе свештенике из Рима и покрсти их хришћанском вером. ■

Дежева

Ђурђеви Ступови